

Trwa procedura wyboru Prezesa Najwyższej Izby Kontroli

30 sierpnia skończyła się kadencja prezesa Najwyższej Izby Kontroli Mariana Banasia. Terminy wyboru następcy zostały już przekroczone, jeśli jednak zapowiedziane publiczne przesłuchanie kandydatów (8 września), zaopiniowanie przez sejmową komisję kontroli państwowej (10 września), głosowanie w Sejmie (10-12 września) oraz zatwierdzenie w Senacie (24-25 września) odbędą się w planowanym czasie, jest szansa, że z początkiem października sześcioletnią kadencję rozpocznie nowy prezes NIK.

Dlaczego to ważne?

Najwyższa Izba Kontroli jest wymieniona w Konstytucji RP jako naczelny organ kontroli państwowej. NIK podlega Sejmowi i kontroluje działalność instytucji, w tym rządu, Narodowego Banku Polskiego i samorządów, a także w ograniczonym zakresie działalność innych jednostek organizacyjnych i przedsiębiorców. NIK sprawdza co do zasady legalność, gospodarność, celowość i rzetelność działań instytucji państwa.

Tak jak szef Krajowego Biura Wyborczego (KBW) odpowiada za przebieg procesu wyborczego, prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej (UKE) pełni rolę strażnika internetu, Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) ma za zadanie ochronę naszych praw i wolności, tak prezes Najwyższej Izby Kontroli (NIK) sprawuje kluczową funkcję w systemie demokratycznego państwa prawa i ochrony interesu obywateli.

NIK zapewnia rozliczalność władzy, wzmacnia jawność działania administracji i kontroluje wydatkowanie środków publicznych. Wybór Prezesa NIK powinien być transparentny, tak aby budować zaufanie obywateli do działań instytucji, za którą jest odpowiedzialny. Siła NIK oparta jest na niezależności, profesjonalizmie i zdolności do inicjowania dyskusji o stanie państwa i stanowi jeden z najważniejszych bezpieczników chroniących interes publiczny. Poprzez dostarczanie obiektywnych informacji NIK buduje zaufanie obywateli do instytucji publicznych.

Sama NIK jest dość dobrze oceniana przez obywateli, na poziomie oscylującym w okolicy 44% na przestrzeni lat, przy dużym odsetku osób nie mających zdania (37%). Jednak niepokoi, że między 2018 a 2025 rokiem znacznie wzrósł i wahał się odsetek osób mających złe zdanie o NIK - z 11 do 19% ([CBOS, 2025](#)). W tym czasie urząd ten stał się przedmiotem walki politycznej. Dbanie o niezależność tej instytucji wydaje się zatem bardzo istotna dla budowania zaufania do niej.

Celem funkcjonowania NIK jest więc sprawdzanie, czy władza – niezależnie od tego, kto ją sprawuje – działa na podstawie i w granicach prawa, czy jej działania są zasadne, a środki publiczne są wydawane gospodarnie i zgodnie z ich przeznaczeniem.

Czym jest NIK? Jak służy obywatelom?

Prezes NIK ma konstytucyjny obowiązek patrzeć władzy na ręce bez względu na to, kto rządzi. Przedmiotem kontroli NIK może być realizacja zadań zleconych przez administrację, wykonywanie zamówień publicznych, korzystanie z dotacji czy pomocy publicznej.

NIK prowadzi kontrole ujęte w rocznym planie pracy według programu kontroli, który zatwierdza Prezes lub wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli. Inspektorzy NIK mogą równolegle prowadzić tzw. kontrole doraźne – również za zgodą Prezesa lub wiceprezesa NIK.

Rola Prezesa jest więc kluczowa nie tylko w zakresie całłościowych działań NIK, ale również w zakresie konkretnych kontroli. Jednak należy pamiętać, że Prezes nie może wpływać na wyniki konkretnych kontroli. Za te odpowiadają bowiem kontrolerzy, którzy są pracownikami mianowanymi i cieszą się dużą niezależnością.

NIK Pełni istotną rolę dla organizacji społecznych, zapewniając im możliwość poznania i wykorzystania raportów z prowadzonych kontroli do działań na rzecz zmiany, lecz także – włączając je w proces przeprowadzania kontroli.

Jakie sprawy i w jaki sposób można zgłaszać do NIK-u?

Osoba lub organizacja, którą niepokoi jakiś aspekt działalności państwa czy samorządu może złożyć skargę lub wniosek o przeprowadzenie kontroli doraźnej.

Skargę można zgłosić w dowolnej delegaturze NIK lub podpisując się imieniem i nazwiskiem, można to zrobić poprzez formularz: <https://www.nik.gov.pl/kontakt/skargi-i-wnioski/>.

Co ważne, NIK zapewnia zgłaszającemu wysoki poziom ochrony danych.

Spektrum działań

NIK prowadzi kontrole w zakresie tematów dotyczących naszego codziennego życia – od jadłospisów w szkolnych stołówkach przez błędy egzaminatorów sprawdzających matury, dostępność szkolnych psychologów, efekty programu „Mieszkanie Plus”, funkcjonowanie systemu nieodpłatnej pomocy prawnej, wykorzystanie przez samorządy funduszy na drogi lokalne, zagraniczne delegacje polityków do dzikiej zabudowy pasa nadmorskiego Bałtyku.

Źródłem eksperckiej wiedzy dla inspektorów NIK są często obywatele i organizacje społeczne, przynoszący niedostępne urzędnikom informacje „z terenu”.

Przykłady głośnych i szeroko komentowanych przez polityków kontroli, takich jak afera w RARS lub wybory kopertowe, czy też kontrolowanie Instytutu Pamięci Narodowej podczas kampanii wyborczej na Prezydenta RP, wpływają na postrzeganie niezależności NIK. Politycy związani z kontrolonami podmiotami nie hamują się w oskarżaniu Prezesa NIK o motywacje polityczne. To może wpływać na wspomniane rosnące złe oceny tej instytucji przez opinię publiczną. Z drugiej strony jest to zjawisko stosunkowo nowe i mające związek z tym, jak został powołany obecny Prezes NIK.

Standardy przy wyborze Prezesa NIK są ważne

Tym bardziej należy zadbać by podobna sytuacja nie miała więcej miejsca. Procedura wyboru Prezesa NIK może być polem walki politycznej, a partie mające większość w parlamencie mogą dążyć do obsadzenia tego kluczowego stanowiska osobą im przychylną. Ponieważ istnieje i zawsze istniało ryzyko upolitycznienia organów kontrolnych, najlepszym narzędziem zapobiegawczym dla takich prób jest przejrzystość wyboru.

Jak działa NIK?

Choć działaniami NIK kieruje Prezes i to on odpowiada przed Sejmem za działalność Izby, to Najwyższa Izba Kontroli działa na zasadach kolegalności. Oprócz Prezesa działaniami NIK kieruje trzech wiceprezesów, powoływanych przez marszałka Sejmu na wniosek prezesa NIK. Prezes, wiceprezesi, dyrektor generalny NIK oraz 14 dodatkowych członków tworzą Kolegium NIK.

Członków kolegium powołuje marszałek Sejmu, na wniosek Prezesa NIK – to siedmiu przedstawicieli nauk prawnych lub ekonomicznych i siedmiu dyrektorów kontrolnych jednostek organizacyjnych NIK lub radców Prezesa NIK. Kadencja członka kolegium trwa trzy lata.

Kolegium podejmuje uchwały większością głosów w głosowaniu tajnym. Kolegium m.in. zatwierdza analizę wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej, uchwała wnioski w sprawie rozpatrzenia przez Sejm określonych problemów związanych z działalnością organów państwa, a także – opiniuje wniesione przez Prezesa NIK programy kontroli.

Procedura wyboru Prezesa NIK

Prezes NIK wybierany jest przez Sejm bezwzględną większością głosów. Następnie zgodę na wybór prezesa NIK musi wyrazić Senat. Kadencja prezesa NIK trwa sześć lat, funkcję można pełnić maksymalnie przez dwie kadencje.

Prezes NIK nie może zajmować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej ani wykonywać innych zajęć zawodowych. Nie może także należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu.

Prezesa NIK chroni immunitet. Nie można pozbawić go wolności, ani pociągnąć do odpowiedzialności karnej bez zgody Sejmu. Sejm może wyrazić zgodę na pociągnięcie Prezesa NIK do odpowiedzialności karnej bezwzględną większością głosów.

Kandydaci na Prezesa NIK

Kadencja obecnego prezesa NIK, Mariana Banasia, skończyła się 30 sierpnia br. Propozycje kandydatur na jego następcę można było składać do 31 lipca. Takie uprawnienie przysługuje marszałkowi Sejmu oraz grupie 35 posłów. O stanowisko Prezesa NIK ubiega się dwóch kandydatów:

Tadeusz Dziuba (77 lat) – kandydat zgłoszony przez grupę posłów klubu PiS. Magister technologii drewna i absolwent podyplomowego studium rachunkowości, w l. 2019-2023 wiceprezes NIK. Wcześniej w l. 1971-1993 pracownik naukowo-dydaktyczny Akademii Rolniczej w Poznaniu. Był posłem na Sejm kontraktowy (1989-1991), a także posłem w l. 2011-2019 (wybrany z list PiS). W l. 2005-2007 był wojewodą wielkopolskim. W l. 1993-2011 (z dwuletnią przerwą) pracował w NIK, w tym na stanowiskach wicedyrektorskich. [Druk sejmowy nr 1575](#)

Mariusz Haładyj (47 lat) – kandydat zgłoszony przez marszałka Sejmu Szymona Hołownię. Prawnik, prezes Prokuratury Generalnej RP (od 2019 r.). Wcześniej w l. 2003-2006 inspektor i specjalista w NIK. Następnie pracował w administracji rządowej jako główny specjalista, naczelnik wydziału i zastępca dyrektora w Ministerstwie Finansów (l. 2006-2008) i Ministerstwie Gospodarki (l. 2008-2012). W l. 2012-2019 był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Gospodarki (przekształconym w Ministerstwo Rozwoju i Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii). [Druk sejmowy nr 1576](#)

Jak będzie wyglądał proces wyboru Prezesa NIK?

W poniedziałek, 8 września o 14:00 odbędzie się w Sejmie publiczne przesłuchanie kandydatów na Prezesa NIK. W jego trakcie posłowie, senatorowie, eksperci, przedstawiciele organizacji obywatelskich i sami obywatele będą mieli okazję zadać pytania i poznać poglądy kandydatów na temat wizji sprawowania urzędu Prezesa NIK.

Następnie odbędzie się zaopiniowanie kandydatur przez sejmową Komisję ds. Kontroli Państwowej (planowane 10 września). W kolejnym kroku posłowie i posłanki zgłoszą nad wyborem najprawdopodobniej podczas posiedzenia Sejmu w dniach 9-12 września.

Procedura zatwierdzenia wyboru przez senatorów jest zaplanowana na posiedzeniu Senatu w dniach 24-25 września. Jeżeli senatorowie zatwierdzą wybór posłów, nowo wybrany prezes NIK złoży przysięgę na posiedzeniu Sejmu w dniach 24-26 września. Do tego czasu obowiązki pełni poprzedni prezes – Marian Banaś.

Więcej na temat wyboru Prezesa Najwyższej Izby Kontroli w opracowaniu dr Tomasza Zalasieńskiego [Kryteria wyboru Prezesa NIK w Świetle Konstytucji i ustawy o NIK](#).

Dokument przygotowany przez zespół ekspertów organizacji społecznych ds. wyborów

Katarzyna Batko-Tołuć, Fundacja dla Polski

Martyna Regent, Sieć Obywatelska Watchdog Polska

Szymon Rębowski, Stowarzyszenie 61

Róża Rzeplińska, Stowarzyszenie 61

Grzegorz Wiaderek, INPRIS